

ויגש ג

שנזקק לצאת לחוצה לארץ, היינו יראתו היתה (לא מהירידה למצרים, המפורשת בקרא, כ"א) מהיציאה מן הארץ, ואין הפרש לאיזה מקום הוא יוצא, למצרים או לארץ אחרת.

וי"ל ששני השינויים תלויים זב"ז: הירידה למצרים (לארץ חדשה בכלל, ובפרט למצרים, וכדלקמן סעיף ב) מ- עוררת היראה (ודאגה); והיציאה מא"י (לחוצה לארץ) אינה מעוררת יראה, אלא צער ("הי' מיצר").

אבל צ"ע: מנ"ל לרש"י להוציא את הכתוב מפשוטו?

ב. מקורו של פרש"י זה הוא (לכאור' רה) בפרקי דר"א, וז"ל: "שמע יעקב על יוסף שהוא חי והי' מהרהר בלבו ואמר איך אעזוב ארץ אבותי ואת ארץ מולדתי ואת ארץ ששכנינו של הקב"ה בתוכה ואלך אל ארץ בני חם? בארץ שאין יראת שמים ביניהם".

ותמוה מאד:

הרי גם הפדר"א (בפירושו ש)הוא גם ע"ד הדרש לא הסתפק בחשש היציאה מהארץ לחוד – שהי' יעקב "מהרהר בו" איך אעזוב ארץ אבותי כו" – אלא ממשיך שהרהר ודאג גם על מקום הליכתו, ואלך אל ארץ בני חם בארץ שאין יראת שמים ביניהם", והיינו בהתאם

א. בפסוקי, ויאמר אנכי האל אלקי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם" מעתיק רש"י התיבות „אל תירא מרדה מצרימה" ומפרש „לפי שהי' מיצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ".

בפירושו זה מחדש רש"י שני ענינים (לגבי פשטות משמעות הכתוב):

(א) בכתוב נאמר „אל תירא", ורש"י משנה וכותב „לפי שהי' מיצר" – והרי „ירא" ו„מיצר" הם שני הרגשים שונים (אף שיש בהם צד השווה).

[וכדמצינו בכתוב לעיל, ויירא יעקב מאד ויצר לו, ובתרגום שם, ודחיל . . ועקת", כלומר: „יראה" היא רגש של דאגה ממאורע בעתיד שאפשר שיזיק לו, ו„מיצר" מורה על רגש של דוחק וצער ועגמת נפש, ומתאים גם בקשר לצרה ודאית שבהוה" או שבעבר].

(ב) בכתוב מפורש „(אל תירא) מרדה מצרימה", ואילו רש"י משנה וכותב „על

(1) פרשתנו מו, ג.

(2) וישלח לב, ח.

(3) ורש"י רגיל להשתמש בלשון דאג דאגה בפירוש לשון „תירא" בכתוב – ראה לדוגמא: לך טו, א. וראה רש"י ס"פ עקב. וראה בס' השרשים ל- הרד"ק מע' דאג.

(4) ראה פרש"י משפטים כג, כב. וראה שופטים ב, טו וברד"ק שם.

(5) וי"ל שזהו גם תוכן פרש"י וישלח שם: ויירא שמא יהרג ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים – דהיראה היא מההיזק שאפשר שיארע לו, שמא יהרג; משא"כ בהחשש ד„הרוג הוא את אחרים" העיקר הוא הצער שיצטרך להרוג בו.

(6) רפ"ט. הובא גם ביל"ש פרשתנו עה"פ.

(7) שהכוונה לארץ מצרים, וכמ"ש (תהלים קה, כג – הובא בפרש"י לך טו, יג (בסופו) ויבא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ חם.

(8) בילקוט פרשתנו עה"פ: ואלך לי אל ארץ

שמים ביניהם וחשש שלא יתערבו בניו בין המצרים¹² וילמדו ממעשיהם כו¹³, מובן, שכאשר אמר לו הקב"ה "לגוי גדול אשימך שם" נחה דעתו, כי בזה הבטיח לו שלא יתערבו ביניהם.

אבל לפי פרש"י, שיעקב הי' מיצר על שנוקק לצאת לחו"ל – אינו מובן: איך הופג צערו זה של יעקב ע"י ה' הבטחה "כי לגוי גדול גוי", שאינה שוללת לכאורה סיבת צערו?

ג. לכאורה יש לבאר, דהטעם לכך שרש"י אינו מפרש שיראתו של יעקב לרדת מצרימה היתה מחמת העדר יראת שמים ביניהם כו' – הוא:

כשאמר יוסף לאחיו: "מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו גוי' רדה אלי גוי' והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בןך גוי' כי עוד חמש שנים רעב", הודיע ל' יעקב שיקבע עבורו מקום מיוחד ב' מצרים לגור שם – "וישבת בארץ גושן גוי' וכלכלתי אותך שם". דפשוטות ה' משמעות¹⁴ שיהי' להם מקום לגור בפני עצמם¹⁵.

[וכפי שהי' בפועל – ע"פ פשוטו ש"מ¹⁶ "והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עלי", בארץ גושן אשר שם בני ישראל¹⁸, היינו שגרו

למפורש בקרא שיעקב ירא "מרדה מצרימה":

ודוקא רש"י, שלא בא לפרש אלא פשוטו של מקרא, לא הזכיר כלל מ' דאגתו לרדת מצרימה, כ"א אך ורק ה' צער כו' על הציאה (מן הארץ) לחו"ל!

[ואין לתרץ דהחשש "שאינ יראת שמים ביניהם (בארץ מצרים)" אינו ע"פ פשוטו של מקרא – כי כבר מצינו לעיל דוגמתו בנוגע למצרים בפשט¹⁷: על דברי פרעה לאברהם¹⁸, "הנה אשתך קח ולך" פירש"י, "לא כאבימלך שאמר לו¹⁹ הנה ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים שטופי זמה הם"²⁰].

זאת ועוד: לפי פרש"י צ"ע, איך מתיישב המשך הכתוב, שהקב"ה הסיר את צערו של יעקב ע"י שהבטיח לו "כי לגוי גדול אשימך שם":

לפי הפרקי דר"א הנ"ל שיעקב הי' ירא לירד למצרים מפני שאין יראת

טמאה, אל תוך ערלים בני חם²¹ שאין יראת שמים ביניהם. אבל (אפילו את"ל ש"אל ארץ טמאה" ה' כוונה לחו"ל בכלל²². ודווקא – הרי) גם שם ממשיך "אל . . בני חם שאין יראת שמים ביניהם", שקאי על מצרים.

(9) לך יב, יט.

(10) וירא כ, טו.

(11) אף שגם בנוגע ל(אבימלך ו)פלשתים נאמר אין יראת אלקים במקום הזה (וירא כ, יא). ולהעיר מרד"ל לפדר"א שם אות ד.

(*) ועד"ז הוא בפרקי דר"א דפוט ונצ"י שנת ד.ש. ובפדר"א הוצאת מקור (ירושלים, תשל"ב) הביא עד"ז מכתיי פדר"א.

(**) כ"ה ביל"ש ע"פ כתיי (ירושלים, תשל"ג). וכן הובא בילקוט ראובני כאן. וביל"ש לפנינו ליתא בנ"י חס".

(***) אבל בפדר"א הנ"ל בשוה"ג הא' הובאה גירסא שבו מפורש. ארץ טמאה כארץ מצרים".

(12) ראה זח"א רכב, א: בשעתא דהוה נחית יעקב למצרים הוה דחיל הוה אמר דלמא ח"ו ישתצון בני בני עממא. ועד"ז בוח"ב נג, א.

(13) להעיר גם מספורנו ע"פ כאן.

(14) פרשתנו מה, ט"א.

(15) וכדברי פרעה, "ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים" – ארץ גושן (שם, יח ובפרש"י).

(16) אף שכשהיו מתי מספר (וישלח לד, ל) הי' מעלה בשבילים, "ואתנו תשכר" (שם לד, י).

(17) וארא ת, יח.

(18) שם ט, כו.

ד. כמה ממפרשי המקרא²² ביארו ש-
„הי“²³ יעקב מתיירא ואומר עכשיו שאני
יורד למצרים קרבו הימים שנאמר לזקני
גזירת שעבוד ועינוי על זרעי בארץ לא
להם, וכמ”ש בתיכ”ע²⁴, „לא תדחל מל-
מיחות למצרים על עיסק שעבודא די
פסקית עם אברהם“. והיינו שהיראה
היתה על התחלת קיום גזירת „ועבדום
וענו אותם“²⁵ בישראל.

ולכאורה, גם פירוש זה מתאים יותר
לדרך הפשט – מפירושו של רש”י, כי
לפי פירש”י חששו של יעקב ה’ רק ענין
פרטי, הנוגע לו בלבד (על שנוזקק לצאת
לחו”ל): משא”כ לפי פירוש זה ה’ כאן
חשש כללי, בשייכות לעם ישראל (זרע
יעקב) בכללותו.

[וגם המשך הכתוב „כי לגוי גדול
אשימך שם“ מתיישב יותר לפי פירוש
זה, כמ”ש החזקוני „אמר לו הקב”ה אל
תירא מרדה מצרימה אם לאביך הזהרתי
באתי לך להבטיחך אם קרבו ימי שעבוד
ועינוי גם קרבה הברכה שברכתי את
זקנך ואעשך לגוי גדול“²⁶ היינו כי לגוי
גדול אשימך שם, כלומר: ההבטחה
„לגוי גדול אשימך שם“ יש לה קשר
ושייכות לקיום ברית בין הבתרים].

מדוע א”כ לא פרש”י שיעקב ירא
מקיום גזירת בין הבתרים? והרי לפי
פרש”י לעיל עה”פ²⁷, „ותחי רוח יעקב“ –
„שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו“,
מסתבר לומר, שיעקב ידע שהירידה ל-

אפילו בארץ מיוחדת, ולא היו מעורבים
עם המצרים²⁸.

ולכן מובן בפשטות שאין מקום לירא
מהנהגת המצרים, מאחר שלא יגורו עמם
יחדיו כי אם בארץ שלהם, ארץ גושן.

אבל דוחק גדול לומר שזה מכריח
להוציא את הכתוב מידי פשוטו (ולפרש
דמש”נ „אל תירא מרדה מצרימה“ אין
הכוונה לדאגה על הירידה למצרים כ”א
שהי’ מיצר על היציאה מא”י לחו”ל).

כי הגם שאין לדמות מצבם של יעקב
ובניו – שבעים נפש ויותר – במצרים
למצבם של אברהם ושרה בירידתן ל-
מצרים (עד שהוצרך פרעה לשלחם מ-
שם), מאחר שיעקב ובניו ישבו בארץ
גושן – מכל מקום, מובן בפשטות, שה-
ירידה לארץ מצרים, שאנשי מפורסמים
בהנהגתם הגרועה ביותר היפך בתכלית
מיראת שמים²⁹ [הן בג”ע, שטופי זמה
כניל, והן בע”ז „בעירא . . דחלין לי“³⁰
ועוד], יש בה לעורר דאגתו ויראתו של
יעקב.

ואעפ”כ מוציא רש”י את הכתוב מ-
פשוטו, ומפרש שיעקב ה’ מיצר על
היציאה מא”י לחו”ל!

(19) ולהעיר מפרש”י פרשתנו מז, כא.

(20) ראה פרש”י אחרי יח, ג) מגיד שמעיהם
של מצרים כו”י מקולקלים מכל האומות ואותו מקום
שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל.

(21) ת”א מקץ מג, לב צוין בפרש”י שם. וראה
פרשתנו מז, לד ובפרש”י. ועוד.

(*) דמש”כ רש”י שם „ושל כנעניים י”ל שאין
הכוונה לכנענים שבימי האבות כ”א כנענים שבזמן
ביאתם לארץ, כהמשך הכתוב כמעשה ארץ כנען
אשר אני מביא אתכם שמה. וכמ”ש רש”י בד”ה
שלחמ”ז.

(22) ראה רמב”ן פרשתנו מז, א”ב. חזקוני (הובא

בצידה לדרך) כאן. אה”ח. וראה גם מדרש שכל
טוב כאן. ועוד.

(23) ל’ החזקוני.

(24) עה”פ. ולהעיר מזהר שבהערה 12.

(25) לך טו, יג.

(26) ר”פ לך.

(27) פרשתנו מה, כז.

מצרים היא התחלת קיומה של גזירת בין הבתרים.

[לכאורה ה' אפ"ל שפירוש זה קשה לאומרו, לפשט"מ, בלשון „אל תירא“, מאחר שאין זה משנה את הידוע לו שזהו קיום גזירת הקב"ה. אבל אין זה תירוץ מספיק, שהרי רש"י ה' יכול לפרש (כמו שהוא מפרש בלאה"כ, כנ"ל) שיעקב ה' מיצר ע"ז שמעתה מתחיל זמן של „ועבדום וענו אותם“. וכמובן, דגם כאשר יודעים שהגזירה היא רצונו של הקב"ה, בכ"ז ה"ז ענין המעורר צער].

ה. וי"ל הביאור בזה:

בפסוקים שלפנ"ז מסופר כבר ע"ד החלטתו של יעקב לרדת למצרים: „ויאמר²⁸ ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות“; ועוד יותר – שכבר התחיל לרדת „ויסע ישראל וכל אשר לו גו'²⁹ – ומכיון שכן תמוה, מהו תוכנה של אמירה זו „אל תירא מרדה גו'“, שמשמעה שיעקב ה' עדיין בספק ומפחד לירד למצרים³⁰; אמירה זו היתה מתאימה לפני החלטתו לירד למצרים, ועכ"פ קודם שהתחיל לירד בפועל.

ולכן מפרש רש"י ש„אל תירא מרדה מצרימה“ אין פירושו שה' ירא ומפחד

(28) מה, כח.

(29) מו, א.

(30) ראה אברבנאל כאן השאלה הי"ז.

(31) ברד"ל (לפדרא"ש שם אית א) דזה שהסכים כבר לילך מקודם שאמר אלכה ואראנו היינו שילך רק לראותו ולשוב לא"י מיד, וכיון שנאמר לו אל תירא אז הוא שכתבו ויקם יעקב גוג' וישאו גוג' בעגלות גוג' ויקחו את מקניהם גוג'.

אבל צ"ע דהרי נאמר כבר לפני"ז „ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע גו'“, ודוחק גדול לומר שהכוונה ב„וכל אשר לו“ היינו רק מה ששייך ליעקב ולא לכל משפחתו.

להתחיל, אלא „לפי שה' מיצר על שנוזק לצאת כו'“, היינו שה' מצטער על הפעולה שה' עושה בפועל.

אמנם אינו מובן:

מדוע נתעכבה הבטחה זו ד„אל תירא מרדה גו'“, שבאה להפיג צערו, עד לאחר (שנסע ממקומו, ו) הגיע לבאר שבע – ובמילא כל הזמן ההוא ה' יעקב בצער³²?

ועכצ"ל שכאן (בבאר שבע) נתחדש איזה ענין, שבגללו הוצרך אז יעקב ל„נחמתו“ של הקב"ה בהבטחתו אל תירא גו'. ולכן מפרש רש"י שה' מיצר על שנוזק לצאת לחוצה לארץ, ולא על הירידה למצרים בפרט.

והביאור בזה:

באר שבע היא מקום הגבול³³ – ה' עיר האחרונה בדרומה של א"י, שממנה יוצאים לחו"ל. ולכן אע"פ שהליכתו מתחילה היתה ע"מ לצאת מהארץ ולרדת למצרים, ונסיעתו זו היתה מתוך שמחה וכו', כמ"ש³⁴ „ויאמר ישראל רב עוד

(32) לכאורה י"ל (ע"ד מ"ש הרמב"ן שם. וראה מדרש לקח טוב שם. ועוד) שמאמר הא"ל בא אליו לאחר ש„ויבזה זבחים לאלקי אביו יצחק“ (מו, א). אבל את"ל שהקרבנו היתה בשביל שיתגלה אליו ה' הו"ל לזכות הזבחים לפני נסיעתו לבאר שבע. ולכ"א אורה דוחק לומר בפשט"מ, דה"ז זה מחמת חשיבות העיר באר שבע אצל יעקב דשם נאמר ליצחק אל תירא ושם נתברך (תולדות כו, כג ואילך) – כי הו"ל לרש"י לפרש זה. וראה בהנסמן בהערה הבאה.

(33) ראה יפה תואר (השלם) לב"ר פס"ח, ו (ה). וראה שם לב"ר פרשתנו פצ"ד, ד. מדרש הגדול פרשתנו (מו, א). – אבל בנוז הקודש (השלם) לב"ר פרשתנו שם, שבאר שבע היא על גבול צפוני של א"י ואינה על הדרך למצרים (וראה גם פ"י מהר"ז שם). וצ"ע. ואכ"מ.

(34) מה, כח. וראה פרש"י עה"פ.

וליתר ביאור:

כבר נתבאר במק"א³⁸ שבפשוטו של מקרא לא מצינו שהאבות היו זהירים מלצאת מא"י לחו"ל. דעם היות שהאבות קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה³⁹, וכמפורש בפרש"י⁴⁰ בנוגע לאברהם ש- קיים גם גזירות ושבותיו דרבנן – מ"מ לא היו נזהרין באיסור יציאה מן ה- ארץ⁴¹.

וטעם הדבר, כי (ע"ד הפשט) בזמן האבות לא היתה א"י מובדלת עדיין בקדושתה משאר הארצות⁴², ויתירה מזו – בזמנם לא ה' שינוי עדיין גם בבעלות הארץ (שתהי' בבעלות עם ישראל).

ומה שפרש"י ציווי השם ליצחק⁴³, אל תרד מצרימה – שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך⁴⁴, (הרי: א) ה' זה רק אצל יצחק שהי' „עולה תמימה“

יוסף בני חי אלה וואראנו בטרם אמות – אעפ"כ כאשר הגיע לגבול א"י, ב- עמדו לצאת לחו"ל בפועל – ה' מיצר ומצטער על הברפועל, שנזקק לצאת ל- חוצה לארץ בפועל.

ואף שמיד בצאתו ממקומו (מחברון) ידע שהוא עתיד לצאת מן הארץ – מ"מ, אינו דומה הצער ע"י הידיעה שסופו ל- צאת, להצער בעמדו לצאת בפרש"י, וכי נראה במוחש.

[ע"ד דברי ריב"ק שהובאו בפרש"י לעיל³⁵ – „שהקב"ה רואה את הנולד . . נולד לך בן זכר מימך . . שמחתי ושי- מחתי את הכל . . ולא היית יודע שסופו למות . . בשעת חדותא חדותא“].

ו. אמנם עפ"י גדלה התמי' עוד יותר – מהו ההמשך „כי לגוי גדול אשימך שם“:

מאחר שבירידתו למצרים לא ה' יעקב מתיירא פן יתערבו בניו בגוים וכיו"ב, אלא הצטער על שהי' נזקק לצאת לחוצה לארץ, א"כ מה תועיל הבטחה זו – „כי לגוי גדול אשימך שם“ – להפיג צער על יציאתו לחו"ל, כנ"ל?

ויובן זה בהקדם ביאור הטעם וה- סיבה לצעריו של יעקב על שהי' נזקק לצאת לחו"ל – דלכאורה אינו מובן: כשהלך יעקב לחרון, אל בית לבן, לא נאמר³⁶ שהי' מיצר על שנזקק לצאת לחו"ל³⁷.

(35) בראשית ו, ו (מב"ר סיפ כו).

(36) בפשט"מ. משא"כ במדרש ב"ר פס"ח שם.

(37) כפשוטו י"ל, דהליכת יעקב לחרון היתה רק למשך זמן לא ע"מ להשתקע שם (וגם ע"ז ביקש יעקב שמירת הקב"ה בו – ויצא כח, כ ואילך), ועדיין בהליכת אברהם למצרים כאשר ה' הרעב בארץ (לך יב, יג) וכן כאשר ה' בדעתו של יצחק לרדת למצרים (רש"י תולדות כו, ב), משא"כ כאן

שהלך למצרים ע"מ להשתקע שם, לכן דוקא כאן ה' מיצר.

אבל צ"ע דאח"ל דגם בימי האבות אין מקום לצאת מהארץ וגם בימי הרעב שמותר לצאת הרי אינה מדת חסידות (רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט ובכס"מ שם), הרי מקום להיות בצער ע"ז שהזקקו לצאת אף שזהו בהיתור. ולהעיר שע"פ פרש"י בא (יב, מ) נמצא שאברהם יצא מן הארץ גם לפני הרעב (ולאחרי ברית בין הבתרים – ראה לקריש חט"ו ע' 202 הערה 17, 23). וראה הנסמן בהערה הבאה.

(38) לקריש שם ע' 201 ואילך. חכ"ה ע' 152

ואילך. ועוד.

(39) פרש"י תולדות כו, ה (באברהם). שם כו,

יב. כו, ג. ט (ביצחק). וישלח לב, ה (ביעקב). וראה

לקמן ע' 243.

(40) תולדות כו, ה.

(41) כי נוסף ע"ז שאברהם יצא גם לא בימי ה'

רעב (ראה הערה 37 בסופה) גם היציאה בימי הרעב אינה מדת חסידות, כבהערה הנ"ל.

(42) ראה מכלילת בתחלתה.

(43) תולדות כו, ב.

(ב) גם בזה מדייק רש"י (ולא כתב שהי' אסור לצאת מהארץ⁴⁴ וכיו"ב, אלא) "שאינן חו"ל כדאי לך".

וי"ל: ההפרש בין אי"ל לחו"ל בזמן האבות (גם אצל יצחק) לא הי' מפני שהיתה קדושה בהחפצא של הארץ גופא, כ"א רק לפי ששם (באי"ל) פעל אברהם שהקב"ה הוא "אלקי השמים ואלקי ה"ארץ" – "הרגלתי בפי הנריות", משא"כ בחו"ל שהקב"ה הי' רק בבחינת "אלקי השמים" ולא "אלקי הארץ" – "שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא הי' רגיל בארץ"⁴⁵ (בחו"ל).

[ובזה מובן גם דיוק לשונו של רש"י כאן גבי יעקב "שהי' מיצר על שנוקק לצאת לחו"ל" (ולא – לצאת מן הארץ) – וע"ד לשונו גבי יצחק "אין חו"ל כדאי לך" – כי בזמן האבות עדיין לא היתה קדושה בארץ שבגללה יהי' חיוב ל-השאר בארץ].

וע"פ כ"ז טעמא בעי – אמאי הי' יעקב מיצר על שנוקק לצאת לחו"ל (שפשטות הלשון מורה שהי' מיצר על היציאה למקום שהוא חוץ לא"י – ולא על שנוקק ללכת לארץ זרה כו').

והביאור בזה:

מצבו של יעקב אז הי' שונה ממצבו בעת יציאתו לבית לבן (וכן ממצבם של אברהם ויצחק בעת יציאתם לחו"ל) בזה, שבעת יציאה זו כבר היו שבעים נפש מלבד נשי בניו⁴⁶, והרי זה התחלת בני ישראל כעם בפ"ע. דלכאורה המקום ש-להם והמוכשר – הוא ארץ כנען, ארץ

מגורי אביו, הארץ שהובטחה לכאנ"א משלשת האבות, ובה יהי' לגוי גדול, כהבטחת הקב"ה לאברהם, "ואעשך לגוי גדול" – בא"י דוקא⁴⁷.

ולכן דוקא ביציאה זו הי' מיצר על שנוקק לצאת לחו"ל, מאחר שמקומם של "נפש בית יעקב" הי' צ"ל (לדעתו) בארץ כנען; וע"ז נענה "כי לגוי גדול אשימך שם" – דאדרבה, ה"גוי גדול" דעם ישר-אל יושג דוקא "שם", בחו"ל⁴⁸.

ז. מיינה של תורה שבפירוש רש"י:

סו"ס צריך ביאור, לכאורה: מכיון שהכוונה בהבטחת הקב"ה (לפי רש"י) היא להסיר צערו של יעקב (מה ש"הי' מיצר"), מדוע נאמר בה "אל תירא"?

ויש לומר – ע"ד הרמז – שאמירת "אל תירא גו'" בא להסיר רק יראתו ופחדו של יעקב מהירידה למצרים, אבל לא זה ש"הי' מיצר על שנוקק לצאת לחו"ל", כי רגש הצער על היציאה ל-חו"ל אין להסירו, ואדרבה: צער זה הוא הוא המבטל את הטעם והענין הגורם היראה מהירידה למצרים.

וזהו גם הרמז בלשון רש"י "אל תירא מרדה מצרימה – לפי שהי' (יעקב) מיצר כו'": "לפי" הוא נחינת טעם, כלומר: מדוע אין לו ליעקב להתיירא מהירידה מצרימה – לפי שהי' מיצר על שנוקק לצאת לחו"ל.

ביאור הענין:

דברי הקב"ה ליעקב בירידתו לגלות מצרים ("אל תירא גו'") ענינם – הוראה

(47) פרש"י לך טז, ג.

(48) אבל דברי השם לאברהם, "ואעשך לגוי גדול" בא"י דוקא, אין הכוונה לעם ישראל בכלל, כ"א רק שכאן (בחו"ל) אי אתה זוכה לבנים, כפרש"י ר"פ לך.

(44) ע"ד שנאמר בבב"ר פס"ד, ג – ראה ב-

ארוכה לקיש' חט"י שם.

(45) פרש"י ח"ש כד, ז.

(46) פרשתנו מו, כו"ז.

(גם) לבניו בכל הדורות והמקומות ב-
היותם בגולה, שהרגש והיחס להגלות
צ"ל בשתי תנועות הפכיות:

מחד גיסא על כאו"א מבנ"י לדעת
שאינן להם לירא ולפחד מהגלות, כי מ-
כיון ש"לא מרצוננו גלינו מארץ ישראל
. . . אבינו מלכנו ית' הגלנו מאדמתנו ו-
שלחנו בגלות"⁴⁹, הרי מובן שניתנו לנו
כל הכחות הדרושים להתגבר על כל
המניעות והעיכובים כו' שבזמן הגלות
ולעבוד עבודתו ית' כדבעי. ויתירה מזו
— דוקא על ידי העבודה בגלות, מבלי
להתחשב בכל ההעלמות וההסתרים על
קיום התומ"צ והמלעיגים כו', באה לידי
גילוי גדלותם ותוקפם של בני" — "לגוי
גדול אשימך שם" (כמבואר בכ"מ⁵⁰).

אמנם מאידך, ביחד עם שלילת ה-
יראה מן הגלות, צריכים להרגיש את
ה"מיצר" וצער של הגלות — היינו שה-
יחס למצב הגלות לא יהי' ח"ו ברגש של
שלוה ומנוחה, אלא, אדרבה — בתנועה
של צער תמידי ע"ז שבנ"י אינם נמצאים
במקומם האמיתי — כ"א כבנים שגלו
מעל שולחן אביהם⁵¹; ולא רק הבנים
וכנס"י נמצאים בגלות ובשב"י כו', אלא
כדברי ה' ליעקב, "אנכי ארד עמך
מצרימה"⁵², שכינתא בגלותא.

ושני הרגשים אלו — העדר היראה מן

הגלות והרגשת צער הגלות — תלויים
זה בזה: כח זה באדם, להתרומם למעלה
מן הגלות עד שלא יירא ויפחד ממנו, בא
ונמשך מההרגש וההכרה שאין הגלות
מקומו האמיתי, והוא מצטער על המצאו
בגלות ומשתוקק תמיד לצאת ממצב ה-
גלות ולשוב למקומו האמיתי. והש-
תוקקות זו גופא מגב"י אותו למעלה מן
הגלות, עד שאין לו שום יראה ופחד
מההעלמות והסתרים שבגלות.

וזוהי ההוראה למעשה מפירוש רש"י
זה: אם בתחילת ירידת יעקב למצרים
הי' מצטער על שנזקק לצאת לחו"ל,
עאכו"כ שצריך האדם להצטער על
מיצר הגלות בזמנו אנו, לאחר כל ה-
צרות שעברו על כלל ישראל במשך זמן
הגלות, עד לזמנו עתה, בדרא דעקבתא
דמשיחא:

וצער זה (ש"מיצר" לו) צריך כ"א
מישראל לבטא ולגלות ע"י צעקתו ל-
הקב"ה "עד מתי קץ הפלאות"⁵³, "עד מתי
גו' יחרף צר"⁵⁴, ולדרוש וכו' את ה-
גאולה מהקב"ה, כמדובר פעמים רבות⁵⁵
ממדרשי חז"ל, ומדברי הפוסקים הרא-
שונים והאחרונים אשר מפיהם אנו חיים,
וצעקה ודרישה זו עצמה מזרזת ו-
מקרבת עוד יותר את הגאולה האמיתית
והשלילה על ידי משיח צדקנו, "ואנכי
אעלך גם עלה"⁵⁶, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ ויגש תשמ"ו)

(49) לקו"ד ח"ד תרצב, א. סה"מ תרפ"ז ע' קצו.

(50) ראה ד"ה אין הקב"ה בא בטרונאי (סה"מ

תרמ"ח ע' קפו. סה"מ תרפ"ה ע' רנו. סה"מ אידיש

בתחלתו). ד"ה אני ישנה תש"ט. ובכ"מ.

(51) ברכות ג, סע"א.

(52) פרשתנו מו, ד.

(53) דניאל יב, ו.

(54) תהלים עד, י.

(55) ראה לעיל ע' 181-2. ושי"ר.

ויחי

אבלותי שלא עצרתי כח להוליכה כו"י⁸ — ולמה עזב רש"י פירושים אלו שהם לפי דרך הפשט, ונקט דברי אגדה שאין להם כל רמז במקרא? ואדרבה, לפירוש רש"י נמצא, ש"תמהון הענין"⁹ (הנהגת יעקב, שקבר את רחל בדרך ולא ה' כניסה אפילו לבית לחם) מפורש בכתוב, ואילו העיקר, הטעם להנהגה זו, לא נזכר כלל בקרא!

גם יש לדייק בלשון רש"י בתשובת הקב"ה לרחל¹⁰, "יש שכר לפעולתך נאום ה' וגו' (ושל' כנים לגבולם)" — ואינו מובן, שלא מוזכר כאן שום "פעולה" של רחל שעבורה מגיע לה שכר ("יש שכר לפעולתך"), כ"א רק שהיא "מבקשת עליהם רחמים",

[במפרשים¹¹ הביאו דברי המדרש¹²,

א. ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל גו' בדרך גו' ואקברה שם בדרך גו', ופרש"י, "ואני בבואי מפדן וגו', ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם. . ואקברה שם, ולא הולכתי אפי' לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שע"פ הדבור קברתי שם שתהא לעזרה לבני' כשיגלה אותם נבזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה, יש שכר לפעולתך נאום ה' וגו' ושובו בנים לגבולם".

ואינו מובן:

כמה ממפרשי המקרא ביארו את הכתוב, "ואני בבואי גו'" — שבלשון ה' כתוב עצמו מבוארת התנצלותו של יעקב על שלא הוליך את רחל למערת המכ"פלה, כמו פירוש הרמב"ן¹³, שמתה בדרך בפתע פתאום ולא יכול לקברה שם (במערת המכפלה) כי איך יעזוב את בניו ואת מקנהו בדרך כו", או כפירוש ה' ספורנו ש"כל כך גברה עלי טרדתי ו-

(8) ראה גם תיב"ע כאן.

(9) במפרשים (רמב"ן (ובחיי) כאן. ביאורי מהרא"י על פרש"י. באר מים חיים (לאחי המהר"ל). דברי דוד (להט"ו). הואיל משה (באר היטב) ועוד. וראה גו"א שגרמו ביתור לשון הכתוב, ואקברה שם בדרך", שזה מרמז על הדרך שעתידין ישראל לילך שם. אבל זה רק א' רמז, ב' על כללות הענין (ולא על פרטי הדברים שהובאו ברש"י, ג' כיון ש"תמהון הענין" מפורש בכתוב, הו"ל לפרש גם הטעם כ' בפנים). — וראה רא"ם כאן.

(10) ל' באורי מהרא"י כאן.

(11) בדפוס א' וב' דפרש"י ורוב כתי' רש"י שתח"י, ליתא הסיום, והקב"ה משיבה. . לגבולם. אבל כבר הובא ברמב"ן כאן, וכ"כ בדפוס רש"י הנפוצים.

(12) גו"א. באר היטב. דבק טוב (בהגהה).

(13) פתיחתא דאיכ"ר כד (הובא ברש"י ורד"ק

ירמי' שם). וראה גם תדבא"ר פ"ל.

(1) פרשתנו מה, ז.

(2) לכללות פרש"י ע"פ זה — ראה פסיקתא רבתי פ"ג. ע"ש.

(3) ראה ס' זכרון על פרש"י, שד"ה זה הוא המשך לד"ה ואני. ע"ש.

(4) ראה גם ב"ר פפ"ב, י.

(5) ירמי' לא, יד.

(6) שם, טו"ט.

(7) ועד"ו בראב"ע, רשב"ם רד"ק ועוד.